

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشگاه دامغان

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد

فقه و حقوق جزا

بحران در سیاست جنایی ایران در قبال مبارزه با مواد مخدر

توسط:

حامد پیرائی

استاد راهنما:

دکتر روح الدین کردعلیوند

بهمن ماه ۱۳۹۸

بشیر محمدی

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشگاه دامغان

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد

فقه و حقوق جزا

بحران در سیاست جنایی ایران در قبال مبارزه با مواد مخدر

توسط:

حامد پیرائی

استاد راهنما:

دکتر روح الدین کردعلیوند

بهمن ماه ۱۳۹۸

اینجناب حامد پیرائی دانش‌آموخته مقطع کارشناسی ارشد رشته ی حقوق گرایش فقه و حقوق جزا دانشکده‌ی علوم انسانی دانشگاه دامغان به شماره دانشجویی ..... که در تاریخ ۱۳۹۸/۱۱/۳۰ از پایان‌نامه تحصیلی خود تحت عنوان بحران در سیاست جنایی ایران در قبال مبارزه با مواد مخدر دفاع نموده‌ام، متعهد می‌شوم که:

(۱) این پایان‌نامه را قبلاً برای دریافت هیچ‌گونه مدرک تحصیلی یا به‌عنوان هرگونه فعالیت پژوهشی در سایر دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی و پژوهشی داخل و خارج از کشور ارائه ننموده‌ام.

(۲) این پایان‌نامه، حاصل پژوهش انجام‌شده توسط اینجناب می‌باشد و موارد استفاده از نتایج دیگران به مرجع مورداستفاده استناد شده است.

(۳) در کلیه مراحل انجام این پایان‌نامه/رساله، در مواردی که از موجود زنده (بافت‌های آن‌ها) استفاده شده است، ضوابط و اصول اخلاق علمی رعایت شده است.

(۴) چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده یا هرگونه بهره‌برداری اعم از نشر کتاب، ثبت اختراع و... از این پایان‌نامه را داشته باشم، از حوزه‌ی معاونت پژوهشی و فناوری دانشگاه دامغان، مجوزهای لازم را اخذ نمایم.

(۵) در صورت ارائه‌ی مقاله‌ی مستخرج از این پایان‌نامه در همایش‌ها، کنفرانس‌ها، سمینارها، گردهمایی‌ها و انواع مجلات، نام دانشگاه دامغان را در کنار نام نویسندگان (دانشجو و استاد راهنما و مشاور) ذکر نمایم.

(۶) چنانچه در هر مقطع زمانی، خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن (من جمله مدرک تحصیلی، طرح شکایت توسط دانشگاه و...) را می‌پذیرم و دانشگاه دامغان را مجاز می‌دانم با اینجناب مطابق ضوابط و مقررات مربوطه رفتار نماید.

(۷) مسئولیت صحت و سقم تمامی مندرجات پایان‌نامه‌ی تحصیلی خود را بر عهده می‌گیرم.

نام و نام خانوادگی دانشجو: .....

امضاء:

تاریخ: ۱۳۹۸/ ۱۱/۳۰

تمامی حقوق مادی و معنوی مترتب بر نتایج، ابتکارات، اختراعات، کتاب و نرم‌افزار حاصل از انجام این پایان‌نامه/رساله، متعلق به دانشگاه دامغان می‌باشد. نقل مطلب از این اثر، با رعایت مقررات مربوطه و ذکر منبع بلامانع است.

به نام خدا

بحران در سیاست جنایی ایران در قبال مبارزه با مواد مخدر

توسط:

حامد پیرائی

پایان نامه ارائه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی

از فعالیت های تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته ی:

فقه و حقوق جزا

از دانشگاه دامغان

ارزیابی و تایید شده توسط کمیته پایان نامه با درجه: **خیلی خوب**

دکتر روح الدین کردعلیوند، استادیار حقوق جزا و جرم شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه تربیت مدرس
(استاد راهنما)

دکتر سید محمود مجیدی، استادیار فقه و حقوق جزا، دانشکده ی علوم انسانی، دانشگاه دامغان (استاد
داور)

دکتر علیرضا جلالی، استادیار حقوق عمومی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه دامغان (استاد داور)

دکتر علیرضا جلالی، استادیار حقوق عمومی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه دامغان (نماینده تحصیلات
تکمیلی)

بهمن ماه ۱۳۹۸

تقدیم به اساتید ارجمندم؛

دکتر روح الدین کردعلیوند

و تقدیم به پدر، مادر و همسر

و تقدیم به هر حقوقدان چرا که

هر کجا یک حقوقدان قلم می زند

عدالت با خیال راحت قدم می زند

جهل حرص می خورد

ظالم مجازات می شود

ظلم می گرید

مظلوم شاد می شود

قاضی عادل می شود

دادستان داد می ستاند

خرافه به پستو می خزد

خورشید می درخشد

ماه زیبا می شود

و جامعه با لبخند به آینده می نگرد.

تقدیر و تشکر

سپاس خدای را که سخنوران در ستودن او بمانند و شمارندگان، شمردن نعمت های او ندانند و کوشندگان حق او را گزاردن نتوانند و سلام و درود بر محمد (ص) و خاندان پاک او؛ طاهران معصوم، هم آنان که وجودمان وامدار وجودشان است؛ و نفرین پیوسته بر دشمنان ایشان تا روز رستاخیز.

بدون شک جایگاه معلّم، اجلّ از آن است که در مقام قدردانی از زحمات بی شائبه او، با زبان قاصر و دست ناتوان، چیزی بنگاریم. اما از آن جایی که تجلیل از معلّم، سپاس از انسانی است که هدف و غایت آفرینش را تأمین می کند و سلامت امانت هایی را که به دستش سپرده اند، تضمین؛ برحسب وظیفه و از باب «مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْمَنْعَمَ مِنَ الْمَخْلُوقِينَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ»: از استاد با کمالات و شایسته جناب آقای دکتر «روح الدین کردعلیوند» که در کمال سعه صدر، با حُسن خلق و فروتنی از هیچ کمکی در این عرصه بر من دریغ نمودند و زحمت راهنمایی این پایان نامه را بر عهده گرفتند کمال تشکر دارم.

چکیده

سیاست جنایی ایران در مبارزه با مواد مخدر از آغاز شکل گیری تا کنون از رویکرد یکسانی برخوردار نبوده است. در دوره ای قانونگذار با وضع قوانین سخت گیرانه به مبارزه شدید با این پدیده پرداخته و در برخی دوره های دیگر حتی اقدام به جرم زدایی از برخی جرایم سابق نموده است، یکی از مصداق های این دسته از جرائم اعتیاد به مصرف مواد مخدر است. بعنوان نمونه قانونگذار تا سال ۱۳۸۹ اعتیاد را جرم دانسته و در ماده ۱۵ قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۷۶، چنین اشعار نموده بود، " اعتیاد جرم است. " اما در قانون اصلاحی ۱۳۸۹ اعتیاد را در صورت داشتن تظاهر (بر اساس ماده ۱ آیین نامه ی ذکر شده تظاهر به اعتیاد، شرایط معتادی که رفتار، گفتار یا اعمال او عرفاً دلالت بر اعتیاد وی نماید. تشخیص این امر با مقام قضایی است. مقام قضایی در صورت تردید می تواند جهت احراز اعتیاد نسبت به اخذ نظریه کارشناس اقدام نماید.) و یا عدم درمان جرم انگاری نمود؛ رویه قضایی نیز نتوانسته سیاست صحیحی در این باره ایجاد نماید و برخی مواقع به سمت صدور مجازات های سنگین رفته و گاهی به تمام قدرت در برابر صدور مجازات های سنگین مقاومت نموده است، چرا که روابط طبیعی اجتماعی هدایت کننده ی ساختار جرم مشخص نگردیده است و قانونگذار به تعیین صرف مجازات های سنگین پرداخته است. از طرفی قانونگذار نیز پس از انقلاب اقدام به تصویب قوانینی نموده است که سابقه ای در شرع نداشته و حتی از مجرای عادی خود به تصویب نرسیده و بارها این قوانین را نیز تغییر داده است مانند تعیین مجازات اعدام با عنوان در حکم مفسد فی الارض که در ماده ۹ قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۷۶ مجمع تشخیص مصلحت نظام ذکر شده و در اصلاحی قانون اخیرالذکر در سال ۱۳۸۹ در ماده ۹ نیز مجدداً ذکر شده و نهایتاً در سال ۱۳۹۶ مجلس شورای اسلامی با افزودن ماده واحده به قانون اصلاحی مجمع به تمام مجازات های سلب حیات، ماهیت در حکم مفسد فی الارض داده و اعدام را با احراز شرایطی پذیرفته است، [۱] همچنین استفاده از قواعد متعدد تکرار جرم در جرایم مواد مخدر، مانند مواد ۴، ۵، ۶ و ۹ به نحوی که تمام سوابق افراد در خصوص جرایم مواد مخدر از سال ۱۳۶۷ قابل اعمال است و این موضوع با نگاه قانون گذار در ماده ۱۳۷ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ که اعمال تشدید مجازات را منوط بر شرایطی نموده است، در تعارض می باشد. آمار و ارقام ارائه شده در این تحقیق حاکی از وجود بحران در سیاست جنایی ایران در قبال مبارزه با جرایم مرتبط مواد مخدر دارد. در این موضوع سعی شده با بررسی مبانی نظری موجود در مورد نقاط قوت و ضعف برخورد سیاست جنایی ایران تبیین شده، علل تورم قوانین در این باره مشخص شده و رویه قضایی نیز در این بستر مورد ارزیابی قرار گیرد.

کلید واژه : بحران، سیاست جنایی، شدت کیفر، مواد مخدر و روان گردان، اعدام تعزیری، قواعد تکرار در جرایم مواد مخدر

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه.....	۱۳
۱- بیان موضوع.....	۱۳
۲- سوالات تحقیق.....	۱۶
۳- اهداف و کاربردها.....	۱۷
۴- فرضیه های تحقیق.....	۱۷
۵- پیشینه تحقیق.....	۱۸
۶- روش های تحقیق.....	۱۹
فصل نخست: شکل گیری و تحول سیاست جنایی ایران در قبال مواد مخدر.....	۲۰
مبحث نخست: مواد مخدر و جرایم مرتبط با آن.....	۲۱
۱- ۱- ۱- انواع مواد مخدر.....	۲۱
۱- ۲- تنوع جرایم مرتبط با مواد مخدر.....	۲۲
مبحث دوم: مفهوم و ماهیت سیاست جنایی.....	۲۲
۱- ۲- ۱- تعریف سیاست جنایی.....	۲۲
۱- ۲- ۲- ارکان سیاست جنایی.....	۲۴
۱- ۲- ۲- ۱- پدیده مجرمانه.....	۲۴
۱- ۲- ۲- ۲- ۱- انحراف.....	۲۵
۱- ۲- ۲- ۳- پاسخ های هیئت اجتماع.....	۲۵
۱- ۲- ۲- ۴- بزه- پاسخ دولتی.....	۲۵
۱- ۲- ۲- ۵- بزه - پاسخ جامعهی.....	۲۵
۱- ۲- ۲- ۶- انحراف - پاسخ دولتی.....	۲۶

- ۱- ۲- ۲- ۶- انحراف - پاسخ جامعی..... ۲۶
- ۱- ۲- ۳- انواع مدل ها سیاست جنایی..... ۲۶
- ۱- ۲- ۳- ۱- مدل دولتی..... ۲۷
- ۱- ۲- ۳- ۲- مدل غیردولتی..... ۲۷
- مبحث سوم: جنبه های مختلف سیاست جنایی ایران در قبال مبارزه با مواد مخدر..... ۲۷
- ۱- ۳- ۱- سیاست جنایی تقنینی در قبال جرایم مرتبط با مواد مخدر..... ۲۸
- ۱- ۳- ۱- سابقه قانون گذاری قبل از انقلاب..... ۲۹
- ۱- ۳- ۱- ۲- سابقه قانون گذاری پس از انقلاب..... ۳۱
- ۱- ۳- ۲- سیاست جنایی قضایی در قبال جرایم مرتبط با مواد مخدر..... ۳۶
- ۱- ۲- ۳- ۱- فلسفه مجازات ها..... ۳۷
- ۱- ۲- ۳- ۲- بازدارندگی مجازات اعدام در جرایم مواد مخدر..... ۳۹
- ۱- ۲- ۳- ۳- بررسی آراء قضایی..... ۴۲
- ۱- ۱- ۳- سیاست جنایی اجرایی در قبال جرایم مرتبط با مواد مخدر..... ۴۸
- ۱- ۱- ۴- سیاست جنایی مشارکتی در قبال جرایم مرتبط با مواد مخدر..... ۵۰
- فصل دوم: بحران در سیاست جنایی و عوامل موثر در ایجاد آن..... ۵۳
- مبحث نخست: مفهوم بحران و ویژگی های بحران..... ۵۴
- ۱- ۱- ۲- مفهوم بحران..... ۵۴
- ۱- ۲- ۲- ویژگی های بحران..... ۵۴
- ۱- ۲- ۱- وجود اختلالات وسیع که سیستم قادر به حل آن نیست..... ۵۴
- ۱- ۲- ۲- افزایش بی نظمی ها و نوسان ها که نظام دیگر موفق به مهار آنها نیست..... ۵۵
- ۱- ۲- ۳- سخت شدن نظام که دیگر موفق به انطباق خود با تحولات پیرامون خود نمی گردد..... ۵۵
- مبحث دوم: جلوه های بحران در سیاست جنایی..... ۵۶
- ۱- ۲- ۲- استغراق نظام های سیاست جنایی..... ۵۶
- ۱- ۲- ۲- تورم کیفری..... ۵۷
- ۱- ۲- ۲- انسداد و وقفه در نهادهای عدالت کیفری..... ۵۸

۶۲	مبحث سوم: جدایی نظام های سیاست جنایی از واقعیت جنایی.....
۶۲	۲-۳-۱- عدم کارایی تدابیر جدید مهار بزهکاری.....
۶۳	۲-۳-۲- گسیختگی نظم کار نظام های سیاست جنایی.....
۶۶	فصل سوم: شرایط خروج از بحران سیاست جنایی.....
۶۷	مبحث اول: آغاز فعالیتهای پژوهشی به منظور یافتن راه حلهایی برای خروج از بحران.....
۶۹	مبحث دوم: شرایط قانونی خروج از بحران.....
۷۵	مبحث سوم: شرایط محیطی خروج از بحران.....
۷۵	۳-۳-۱- انواع شرایط محیطی.....
۷۵	۳-۳-۱- محیط اجتماعی - اخلاقی.....
۷۶	۳-۳-۱- محیط اجتماعی - اقتصادی.....
۷۷	۳-۳-۱- محیط اجتماعی - سیاسی.....
۷۸	۳-۳-۱- محیط اجتماعی - جغرافیایی.....
۷۹	۳-۳-۲- شرایط درونی نظام.....
۷۹	۳-۳-۱- تجدید الگوی نظام جرایم.....
۷۹	۳-۳-۲- تجدید سازمان نهادهای مبارزه علیه بزهکاری.....
۸۰	مبحث چهارم: شرایط قضایی.....
۸۲	مبحث پنجم: نقش سیاست جنایی مشارکتی در برون رفت از بحران.....
۸۳	نتیجه گیری و پیشنهاد.....
۸۶	منابع.....

مقدمه

۱- بیان موضوع

هیچ زمان به اندازه ی امروز جرایم مرتبط با مواد مخدر^۱ و نحوه مقابله با آن، به یک موضوع جهانی تبدیل نشده است، در سرتاسر جهان و در بازه ی سال های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۵، تعداد موارد مرگ و میر گزارش شده از مصرف مواد مخدر تا شصت درصد افزایش یافته است. تمام کشورهای جهان به نحوی در چرخه ی کشت و تولید تا تطهیر (منظور از تطهیر مال، مخفی کردن منبع اصلی اموال ناشی از جرم و تبدیل آنها به اموال پاک است؛ به طوری که یافتن منبع اصلی مال، غیرممکن یا بسیار دشوار گردد. [۲]) درآمدهای ناشی از خرید و فروش مواد مخدر درگیر می باشند، نزدیک به دویست و هفتاد و پنج میلیون نفر از جمعیت پانزده تا شصت و چهار سال جهان در سال ۲۰۱۶ دستکم یکبار مواد مخدر مصرف نموده اند. پنج ممیز شش درصد تعداد افرادی که از اختلالات ناشی از مصرف مواد مخدر رنج می برند و به خدمات درمانی دسترسی دارند تنها یک ششم جمعیت مورد نظر را شامل می شود. قریب به چهارصد و پنجاه هزار نفر در نتیجه مصرف مواد مخدر در سال ۲۰۱۵ جان خود را از دست داده اند. [۳] تحقیق بیشتر و داده های دقیق تر نشان می دهند عواقب زیان بار مصرف مواد مخدر بر سلامت شدیدتر و گسترده تر از آن چیزی است که پیشتر گمان می شد، به نحوی که در سال های ۲۰۱۵ و ۲۰۱۶ برای نخستین بار در نیم قرن گذشته، امید به زندگی در ایالات متحده برای دو سال متوالی سیر نزولی داشته است، یکی از عوامل کلیدی در این خصوص افزایش حالت بیش مصرفی منجر به مرگ است که در سال ۲۰۱۶، بیست و یک درصد افزایش یافته است.

برای دستیابی به توسعه باید میان صلح، حاکمیت قانون و ایجاد فرصت های اجتماعی و اقتصادی برابر، رابطه برقرار نمود و جرایم مرتبط با مواد مخدر یکی از عوامل برهم زننده ی این رابطه می باشند، مسئله مواد مخدر اعم از تولید، انتقال، توزیع و مصرف از جمله مسائل اساسی است که حیات بشری را در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی در عرصه جهانی مورد تهدید و چالش جدی قرار داده است، کمتر پدیده ای را می توان یافت که همانند اعتیاد، جوامع بشری را مورد تهدید قرار داده باشد. [۴] دفتر مقابله با جرم و مواد مخدر سازمان ملل در آخرین گزارش خود از واژه بحران در توصیف وضعیت فعلی جامعه جهانی استفاده نموده است. به نظر می رسد،

^۱ - سازمان جهانی بهداشت ماده مخدر را این گونه تعریف کرده است : هر ماده ی که پس از وارد شدن به بدن بتواند بر یک یا چند عملکرد مغز تاثیر بگذارد.

بحران یعنی تهدیدی جدی نسبت به ساخت های زیربنایی و یا ارزش ها و هنجارهای اساسی یک سیستم که مورد ادراک ذینفعان بوده و تحت فشار زمانی و محدودیت گزینه ها در شرایط عدم قطعیت شدید و احساس کاهش کنترل اتخاذ تصمیمات حیاتی، دقیق و پر هزینه ای را الزامی می سازد.[۵]

بر اساس آخرین گزارش جهانی مواد مخدر توسط دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد، حدود سی و پنج میلیون نفر در سرتاسر جهان، بیشتر از سی میلیون نفری که بیشتر تخمین زده شده بود، از اختلالات مصرف مواد مخدر رنج می برند و نیازمند خدمات درمانی هستند، این میزان تخمین بالاتر برای سال ۲۰۱۷، که شامل چهار و نیم میلیون نفر که گمان می شود به درمان نیاز دارند نیز هست، این گزارش همچنین برآورد می کند که تعداد مصرف کنندگان مواد شبه افیونی پنجاه و سه میلیون نفر، پنجاه و شش درصد بیشتر از تخمین های قبل است و این که دو سوم از پانصد و هشتاد و پنج هزار کل مرگ و میر ناشی از مصرف مواد مخدر در سال ۲۰۱۷ به دلیل مصرف مواد شبه افیونی بوده است. در جهان یازده میلیون نفر در سال ۲۰۱۷ مواد مخدر تزریق کرده اند، که از این تعداد یک و نیم میلیون نفر مبتلا به ویروس اچ آی وی و پنج و نیم میلیون نفر مبتلا به هپاتیت سی هستند، این موضوع به خصوص در زندان ها، چشمگیرتر است. گزارشات نشان می دهد که شیوع بیماری های عفونی همچون اچ آی وی، هپاتیت سی، و سل، و همچنین خطرات مربوط به آنها، به طور نسبی در زندان ها، به خصوص در میان کسانی که مواد تزریق می کنند، در مقایسه با جمعیت کل بیشتر است.[۶]

در سال ۲۰۱۷، حدود دویست و هفتاد و یک میلیون نفر، یا پنج و نیم درصد از جمعیت جهان ۱۵-۶۴ سال، در سال گذشته مواد مخدر مصرف کرده بودند، با این که این میزان مشابه ارزیابی سال ۲۰۱۶ است، یک بررسی طولانی مدت نشان می دهد که تعداد افرادی که مواد مصرف می کنند، هم اکنون سی درصد بیشتر از سال ۲۰۰۹ است، اما این در حالی است که رشد جمعیت در همین بازه ی زمانی حدود ده درصد بین جمعیت ۶۴-۱۵ سال در جهان بوده است.[۷]

ایران بدلیل موقعیت خاص و همسایگی با بزرگترین تولید کننده مواد مخدر گذرگاه اصلی عبور محموله های مواد مخدر به اروپا، بیش از یک صده است که مساله مواد مخدر همواره یکی از

۲- United Nations Office on Drugs and Crime

۳- بر اساس اطلاعات دفتر مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد بیش از هفتاد و پنج درصد کشت مواد مخدر در جهان در کشور افغانستان انجام می پذیرد.

تشویش های دولت ها و مردم در ایران بوده است. می گویند نخست مواد مخدر و بویژه تریاک جهت کاهش اضطراب بزرگان و رجال به کار می رفت و سپس میان قشر های مختلف مردم رواج یافت، تا آنجا که مصرف روز افزون و نگران کننده ی مواد افیونی؛^۴ شاه طهماسب اول را وا داشت تا مبارزه ی جدی با اعتیاد^۵ و مواد مخدر آغاز کند وی مقدار زیادی از تریاک های سلطنتی را از بین برد و مبلغی نزدیک به پانصد تومان به دارایی دربار خود، زیان وارد ساخت، شاه عباس این مبارزه را ادامه داد و مردم را از زیان های تریاک آگاه کرد وی برای کسانی که اعتیاد را ترک نمی کردند، مقرراتی وضع می کرد و متخلفان را به مجازات می رساند او برای اولین بار کارکنان دربار را به ترک اعتیاد وادار نمود افرادی را که موفق به ترک اعتیاد نمی شدند از کار بر کنار می کرد؛ از نیمه ی دوم قرن نوزدهم میلادی، کشت تریاک به عنوان یک محصول قابل صدور و ارز آور مورد توجه قرار گرفت، در شرایط بین المللی آن روز که صدور یا مصرف تریاک، نه در ایران و نه در اروپای آن زمان ممنوع یا مکروه شمرده نمی شد، ایران با زحمت زیاد توانست از دولت انگلیس اجازه صدور تریاک را به هند بگیرد. در اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم ایران یکی از اعضای بسیار فعال تجارت جهانی تریاک محسوب می شد، از نیمه دوم قرن نوزدهم میلادی، کشت تریاک به عنوان یک محصول قابل صدور و ارز آور مورد توجه قرار گرفت، کل اقتصاد کشور به تولید و صدور تریاک وابستگی پیدا، اگر چه قسمت زیادی از تریاک تولیدی در داخل مملکت مصرف می شد. [۸]

کشت خشخاش کم و بیش تا سال ۱۳۵۷ ادامه داشت، هرچند گاهاً ممنوع میگشت، اما با وقوع انقلاب اسلامی، کشت مواد مخدر بطور کلی ممنوع و جرم انگاری گردید و تا کنون نیز ممنوعیت آن ادامه داشته است، در حال حاضر آخرین اراده قانون گذار و جرم انگاری مواد مخدر، مربوط به قانون مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام مصوب ۱۳۶۷ شمسی می باشد که در سال های ۱۳۸۹ و ۱۳۹۶ شمسی اصلاح شده است و موضوع این تحقیق نیز مواد مخدر، روان گردان و پیش سازهای احصا شده در قانون اخیرالذکر می باشد.

^۴ - در زبان پارسی به تریاک «ابیون» می گفتند که افیون معرب آن است. شیوع ناگهانی سوء مصرف تریاک و حشیش در دوره ی صفویه رخ داد.

^۵ - در سال ۱۹۵۰ میلادی سازمان ملل متحد اعتیاد به مواد مخدر را اینگونه تعریف می نماید: اعتیاد به مواد مخدر عبارت است از مسمومیت تدریجی یا حادی که به علت مصرف مدام یک دارو اعم از طبیعی یا ترکیبی، ایجاد می شود و به حال شخص و اجتماع زیان آور است.

هم اکنون تولید تریاک طی سال های ۲۰۱۶ و ۲۰۱۷ نسبت به سنوات قبل شصت و پنج درصد افزایش یافته و بیش از ده هزار تن رسیده است، این افزایش آشکار ناشی از افزایش زیرکشت بوته خشاش در افغانستان بوده که فقط در سال ۲۰۱۷ به نه هزار تن رسیده است، در واقع بیش از هفتاد و پنج درصد کشت مواد مخدر در جهان در کشور افغانستان انجام می پذیرد.[۹]

براساس گزارشات دفتر مبارزه با جرم و مواد مخدر سازمان ملل، میزان کل کشف و ضبط محموله مواد مخدر از سال ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۶، پنجاه درصد افزایش یافته و بیشترین میزان مخدرهایی که کشف شده اند مربوط مناطق نزدیک به گلوگاه های تولیدی در افغانستان می باشد، مسیر بالکان^۶ همچنان مسیر اصلی ترانزیت هروئین از سمت کشور افغانستان به سمت اروپای غربی است، کشورهای مسیر بالکن به تنهایی سی و هفت درصد کشفیات مواد مخدر را در سال ۲۰۱۶ داشته اند و جمهوری اسلامی ایران به تنهایی بیشترین سهم کشفیات را بر عهده دارد و این در حالی است که اروپای غربی و مرکزی تنها چهار درصد از کشفیات را به خود اختصاص داده اند.[۱۰]

به جهت تشدید مبارزه با مواد مخدر در ایران در سال ۱۳۸۵ شمسی، سیاست های کلی مبارزه با مواد مخدر از سوی مقام معظم رهبری ابلاغ می گردد،[۱۱] در بند ۵ این ابلاغیه همچنان به جرم انگاری^۷ مصرف مواد مخدر تاکید شده است و در بند ۱۱ عنوان شده است به جهت سرعت بخشیدن به مبارزه با مواد مخدر، ساختارهای مدیریتی مبارزه با مواد مخدر اصلاح و ارتقا یابد^۸ البته بند ۱۰ نیز بیان می دارد که مطالعات و پژوهش های بنیادی و کاربردی نیز در این باره توسعه یابد؛ در ادامه ی این تحقیق ذکر می شود که هریک از موارد فوق الذکر می تواند بعنوان نشانه های از بحران در سیاست های کیفری نمود و آشکار گردد.^۹

۲- سوالات تحقیق

۱- سیاست جنایی ایران در قبال مبارزه با مواد مخدر چیست؟

^۶ - بالکان شبه جزیره ای است در جنوب شرقی اروپا که از شرق به دریای سیاه و دریای اژه؛ از غرب به دریای یونان و دریای آدریاتیک؛ از جنوب به دریای مدیترانه و از سوی شمال به کوه های آلپ دینار و آلپ ترانسیلوانی و جلگه مجارستان مرزبندی می شود.

^۷ - جرم انگاری مصرف مواد مخدر و روانگردان و پیش سازهای آن ها جز در موارد علمی، پزشکی، صنعتی و برنامه های مصوب درمان و کاهش آسیب

^۸ - ارتقاء و اصلاح ساختار نظام مدیریت مبارزه با مواد مخدر و روانگردان به منظور تحقق سیاست های کلی نظام و سرعت بخشیدن به فعالیت ها و هماهنگی در اتخاذ سیاست های عملیاتی و کلیه اقدامات اجرایی و قضایی و حقوقی

^۹ - توسعه مطالعات و پژوهش های بنیادی، کاربردی و توسعه ای در امر مبارزه با مواد مخدر و روان گردان و پیشگیری و درمان معتادان با تکیه بر دانش روز دنیا و استفاده از ظرفیت های علمی و تخصصی ذی ربط در کشور

۲- آیا بین سیاست های جنایی تقنینی و قضایی هم‌نوایی و یا همسویی وجود دارد؟

۳- آیا در سیاست جنایی مبارزه با مواد مخدر و روان گردان، بحران وجود دارد؟

پرسش های فرعی

۱- چه عواملی باعث بروز بحران در سیاست جنایی ایران در قبال مبارزه با مواد مخدر شده است؟

۲- نشانه های بحران موجود چیست؟

۳- چه تلاش هایی برای برون رفت سیاست جنایی ایران در قبال مبارزه با مواد مخدر انجام شده است؟

۳- اهداف و کاربردها

نقش سیاست جنایی به عنوان یک پیش‌رانه غایی در موضوعات گوناگون مطرح می‌شود و همواره نحوه اقدام و عملکرد یک سیستم متکی بر سیاستی است که برای پیشبرد اهداف آن اتخاذ می‌شود. از این رو سیاست پرده پنهانی است که می‌بایست ماهیت آن را با بررسی پیکان‌های اهداف آن کشف کرد؛ بنابراین مهم‌ترین کاربرد این تحقیق شفاف‌سازی سیاست جنایی ایران در قبال مبارزه با مواد مخدر و روان گردان و جرایم مرتبط با آن است و البته بررسی جلوه های بحران در این سیاست است و کاربرد دیگر آن یافتن چالش‌ها و خلاء های سیاست‌های اتخاذ شده است تا در زمان اصلاح بتواند به عنوان ناجی و مبین عمل کند و با بیان نقاط ضعف و قوت در جهت اصلاح منطقی، علمی و کارآمدتر سیاست‌های جدید با ارائه پیشنهادهای دقیق، نقش ایفا کند. همچنین این نوشتار می‌تواند کمک‌کننده به نهاد تقنینی در امر قانون گذاری بوده و از طرفی می‌تواند نشان دهنده سیاست قضایی و چراغ راه ی به جهت هدایت جامعه حقوقی کشور باشد.

۴- فرضیه های تحقیق

سیاست جنایی در قبال جرایم مواد مخدر با واقعیت های جامعه همسو نبوده و بیشترین سهم دولت (در معنای حکومت) برخورد حداکثری با متهمین می‌باشد که به نظر می‌رسد در این باره از سیاست تسامح صفر بهره جسته است [۱۲] و از طرفی سیاست قضایی همراه سعی در

۱۰- این اصطلاح برای اولین بار توسط جرم شناسان آمریکایی به کار گرفته شد و به معنای سیاست سخت گیرانه و بدون اغماض است. در سازوکار تسامح صفر، مسئولین مجاز به اعمال شدیدترین مجازات در مورد مجرم بوده و حق تخفیف در مجازات سخت و در نظر گرفتن شرایط مخففه را ندارند.

اعمال تخفیف مجازات ها بر آمده و کمتر اهداف قانون گذاری را دنبال نموده و این حالت سیاست جنایی ایران را وارد بحران نموده است و این در حالی است که در سیاست جنایی مشارکتی حکومت و بدنه جامعه کمتر به سمت کنش گری فعال در قبال مبارزه با مواد مخدر حرکت می نمایند.

۵- پیشینه تحقیق

ماده ۴۵ قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر در سال ۱۳۹۷ به تصویب رسیده و در واقع مجلس شورای اسلامی پس از انقلاب برای اولین بار مصوبات سابق راجع به مواد مخدر را مورد اصلاح قرار می دهد، تا سابق و قبل از تصویب ماده فوق الذکر، به جرایم مرتبط به مواد مخدر، نگاهی فوق العاده و ویژه حکمفرما بوده و متولیان سیاست گذاری همراه تلاش نموده اند که مسیر قانون گذاری را از سایر مراجع به ظاهر قانون گذاری به سر انجام برسانند.

در سال های قبل در خصوص سیاست گذاری مربوط به جرایم مواد مخدر کتب و تحقیقات بسیاری صورت پذیرفته است، بعنوان مثال دکتر منصور رحمدل در کتاب سیاست جنایی ایران در قبال جرایم مواد مخدر به نقد و بررسی سیاست جزایی جرایم مربوط به مواد مخدر پرداخته است و یا دکتر سعید مدنی قهفرخی در کتاب اعتیاد در ایران با بررسی وقایع، نظرات و سخنرانی های مسئولین مبارزه با جرایم مواد مخدر، بخصوص پس از انقلاب نگاهی منتقدانه به پدیده اعتیاد داشته است، اما دکتر ذبحی در شرح جامع قانون مبارزه با مواد مخدر به طور تخصصی و با ذکر برخی آرا قضایی، سیاست قضایی ایران پس از انقلاب را مورد بررسی قرار می دهد، همچنین خانم سیده نگار اسعدی و همکاران در کتاب دلارهای هروئینی با تقسیم بندی تاریخی با نگاه به سیاست تقنینی، به بررسی سیاست جنایی ایران می پردازد، از طرفی دکتر محمدعلی نجفی ابرندآبادی در مقاله ی با عنوان درآمدی به جنبه های مختلف سیاست جنایی در قبال مواد مخدر، جنبه های مختلف سیاست جنایی ایران را مورد نقد قرار می دهد؛ دیگر نویسندگان نیز مباحثی تخصصی بیان داشته اند از جمله خانم آزاده صادقی و همکاران در مقاله ی به معایب کیفردهی بر مبنای میزان مواد مخدر بین ایران و آمریکا پرداخته اند و آقای دکتر حسنعلی مودن زادگان و محمد فرجی نیز در مقاله ی تطبیقی سیاست جنایی بین ایران و آمریکا را در برابر مواد مخدر مقایسه نموده است؛ آنچنان که از کتب، مقالات و به طور کلی منابع مورد بررسی شده، برداشت می گردد، تمامی محققین صرفاً به بررسی سیاست جنایی ایران پرداخته اند و به موضوع بحرانی شدن این سیاست پرداخته نشده است.

اما این تحقیق با توجه به سوابق موجود، رویکردی را پیش گرفته است که در آن نحوه مقابله و پیش‌بینی مقنن ایرانی در قبال انحرافات و جرائم حوزه مواد مخدر، مورد مذاقه و کنکاش قرار گرفته است و در هر مورد سیاست‌های ثابت و نوین و وضعیت بحرانی مورد بحث و بررسی واقع شده‌اند.

۶- روش های تحقیق

الف) نوع تحقیق بر اساس ماهیت و روش: روش توصیفی و تحلیلی، به این منظور، روش انجام تحقیق تجزیه و تحلیل سیاست‌های اتخاذ شده در قوانین موضوعه مرتبط با جرایم مواد مخدر در سایه آموزه‌های حوزه سیاست جنایی خواهد بود.

ب) روش و ابزار گردآوری داده‌ها: این تحقیق متکی بر روش کتابخانه‌ای هست و در سیر تکامل آن مراجعه به کتب، مقالات، پایان‌نامه‌ها، قوانین، آیین‌نامه‌ها، بخش‌نامه‌ها، آرا قضایی و نظریات مشورتی اداره حقوقی استفاده شده است.

فصل نخست: شکل گیری و تحول سیاست جنایی ایران در قبال مواد مخدر

مبحث نخست: مواد مخدر و جرایم مرتبط با آن

۱-۱-۱- انواع مواد مخدر

انسان ها از دیرباز، گیاهان مسکن درد، آرام بخش، نشئه آور، تحرک و توهم زا را تا حدودی می شناخته اند و آن ها را مورد مصرف قرار می داده اند، چنان که در آثار باقی مانده از عصر آشوری ها در هشت هزار سال پیش و در لوحه های سومری های در شش هزار سال قبل از گیاه خشخاش به عنوان گیاه شادی بخش یاد شده است و در قرن سوم هجری زکریای رازی برای تسکین درد، استعمال تریاک را تجویز می نموده است. [۱۳]

مخدر در لغت به معنی ماده ی سست کننده و آنچه اعصاب را سست و بی حس کند است و به طور خاص به ماده ی اطلاق می گردد که موجب اختلال در حرکات ارادی و عدم تعادل رفتاری و تغییرات جسمی در افراد می شود، به عبارت دیگر هر نوع ماده اعتیاد آوری که مصرف نا به جا و سوء استعمال گردد و وابستگی جسمی یا روانی در افراد ایجاد نماید، ماده مخدر تلقی می شود. [۱۴]

سازمان بهداشت جهانی در سال ۱۹۹۰ ویژگی مواد مخدر را، خواب آلودگی، تسکین درد، ایجاد نقص در حرکات ارادی و آثار مواد روانگردان را تغییر در احساس، ادراک، تفکر و اراده مصرف کننده اعلام کرد و در تعریف ماده ی مورد سوء مصرف گفته است ماده هر چیزی است که وقتی مصرف شود در فرایندهای روانی مثل شناخت یا حالت عاطفی اثر بگذارد و یا به تعبیری ماده ی مورد سوء مصرف ماده ای است که وقتی موجود زنده مصرف می کند موجب تغییر در شناخت، خلق، رفتار شناختی یا کارکرد حرکتی او شود. [۱۵]

مواد مخدر و روان گردان به دو دسته مخدرها و روان گردان ها تقسیم می شوند، مخدرها یا افیون ها موادی هستند که به طور مستقیم از گیاه خشخاش به دست می آیند و ترکیب موثر آن آلکالوئید می باشد و مهمترین مواد مخدر افیونی که از گیاه خشخاش به دست می آیند عبارت اند از تریاک، شیره، کدئین، مرفین و هروئین می باشد، مخدرهای دارویی مانند متادون، دیونین، نارکوتین و پاپاورین نام برد؛ مواد روان گردان یا سایکوتروپ فرآوردهای دارویی، شیمیایی و صنعتی هستند که بر روی سیستم اعصاب مرکزی بدن تاثیر می گذارند، از مشهورترین مواد روان گردان طبیعی، فرآورده های گیاه شاهدانه (ماده ی موثر آن، مشتقات کانابیس می باشد.) و قارچ های حاوی مواد توهم زا می باشد و از مواد صنعتی می توان به انواع LSD، آمفتامین، مت آمفتامین (شیشه و کراک) نام برد.